

ВИТАЛИЙ ЗАКРУТКИН

(КЕЛВР)

(Цааранднь. Эклцнь 86-ч, 87-ч, 89—92-ч номермудт).

Нари цецг утдан сунад, хамгин бндр бвсиг давад гарч одв. Зүрки дүрстэ хамтхсднь сарсалдад брдгв, ора деернь болхла, атхчкн нудрм толгъа хатурдж көкрдж ургъв. эн нари цецг холас үзгдг болв.

— Маньгдур кемджалхми, сантиметрэс тату бшар бндртх, — гидж Доньк Эцкд келв.

— Маньгдур чи кемджалд чадхн угач, — гидж Эцк уха тунгъасн бээдлтггээр келв.

Доньк алнь болад:

— Юнъгад? — гидж сурв.

— Маньгдур зад болхми, хобдэ хаацд үлдэхми.

— Та хамагъас медиэт?

— Чи тег шиндл, ююгыннь болв чигн оньг, тер цагт эн чамд медгх. Сбөгъас авн одуд гилвкдж наадв, ногъан урдк-урдкасн давуугар канькндж үнр гарв. Ор шарлхд чиг бэйсн уга, мана галин утан газр элкдэд бээв. Ода эн үүд хэлэлчн — эдн салък брдж йовна, үкрин делнь мет бшлцград йовна. Цуг эдн тенгьрин дин темдг, гидж Эцк келв.

Эцк эндүрсн уга. Цунцг, харньгъу сбөгъин хббн нари суух үзг тал бархзад, огьтргьун дун ик холд күрджнхсн сонъгсгдв. Зари - зармдан салъкн шуукрад үләнә, түүг дахад бвсн нәәхлнә, даруны салъкн зөгсдж одна, тег дүн-дүлә, тагч болна.

Кошар салан белчр хойрин хоорндк хаалгын дундурт авч ирдж бәрсн хаацин бөр Эцкин отар бәәгә бәәтл, бр цәәв. Хулсар холвад кирсддж кесн маштгир хаац, газрт шаасн гаснд дбнъндж зөгсджала.

Зад ббрддж йовхиг хд медәд, бвс амрсар иди уга, холд огьтргьу ду гарсиг чинъндәд бәәв, хургьднй әәлддж маальдад, нигәрән-тингәрән гүүлдәд, ардасн әкринь хургьдан хәәлдәд, токтнил уга бәәв. Хббчнр нохасар дбнъ авч, әрә гидж хббчнр торгьджд бәрджәв.

Тус толгъа деернь, цуг теегит цәәлгьджд, цәкклгьн цәккләд, күчтә догшар күрджнндж, огьтргьу ду гархла:

— Хббдән хаацур туутн! — гидж Эцк хәәкрв.

Хд тарад гүүлдв, боль нохас хуцллад, хббдиг әргүләд, хббчнрт нөкд болджд, хаацур тууджд оруув. Хоргьлджн мет чивкрджд элкдсн бәәдлтә тенгьр, үүрмг-үүрмгәр таслгджд одсн болджд медгдв. Дару-даруны цәкклн цәкклгьн тенгьриг үзг болгънасынн хаалгъ тач әрәтрүлв. Огьтргьу тасрхан уга дуурхад бәәнә. Хурин түрүн ик умн газрт тусв.

Хббчнр хббдиг баглад, хаацур оруулчкәд, нохас әргүләд зөгсачкв. Норсн нохас күрүләд, ббгчнлдәд, джисәд орджах хурас бийсән харсджд, доран әргләд бәәнә.

Норсн плащин чингтә күнд баслгиг толгъа деерән бгчкәд, хббчнр хаац әргәд суулдв. Хулсар кесн хаацсас үзгддг голин үнр канькнв.

Задн хар үүлнә бмнәс сбрүд, ар бий талас гал цәкклгьнд гилвкджд, мбндрин күнд хар үүлн аргьулхн девджд йовсиг, күрджннджәсн тенгьрүр хәлән, Эцк үзв. «Мбндр орхнндж» — гидж Эцк саглджд ухалв. «Тенд, худжрт юн болджах» — гих ухан Эцкин халу дбрджд әәлгьв.

Эцк босад, плащ деерк усан, саджчкәд:

— Хббдән хәләджәтн! — гидж гүн йовджд хәәкрв.

Доньк алнь болад, Бадмур хәләв: — Ягьджахмб энчн? Хааран гүүджд йовхмб энчн? — гив.

Бадмин хар нүд баслг дотрас бүриджд гилвкв.

— Хааран гүүджд йовхинь медджәхшич? Су! Гүг...

Чидлән икәр барл уга, ут хойр гаран дайлад, Эцк уралан адгьм угагьар гүүв. Хур тәджрхагьар орджала, боль мбндрин цагъан үүлн улм ббрдәд йовв. «Мбндр покад унгачкх. Нег хамтхс чигн үлдәхн уга, эс гиджд нам цугтн таслад хайчкх» гиджд әәмсджд Эцк ухалв.

Барун бийәсн, күнд дживврән делджд, Эцкәс үргсн йотун нисджд одв. Зун бийәсн, ахрхн сәәхн сүүлән деерән сегләд, хойр чикән сертәлгьсн, шарньх бнъгтә кирс гүүджд гарв. Түүнә ардас — ут бвртә оонс, бвр уга шаргчд хургьдан дахулджд гүүлджд гарв. Нүдн ирмтл цәкклгьн цуг теегит тесджд болшогьгар герлткчкәд, дакад таг сохр харньгьу болджд одв.

Эцк ю чигн меди уга гүүгьдәд йовна. Деерәс орсн хур көлсинь угьджд, халун чирәгьәрн гооджд. Буурха башмгн чингтәрджд шалджннәд, шалврн махмудлән наалдад йовна.

Цәкклгьнә герлд нари цецгин Эцк үзәд, ик умшта мбндр бвснд шуугьджд әккләд, никтәр шаргәд орлгьнла

хамдан Эцк гүүджд нари цецг күрв. — Тесә бәәнчн? — Тесджә, көвүм, весджә! — гиджд Эцк хәәкрв.

Плащинь хормаг секәд, терүгәрн нари цецгән халхлв. Күнд мбндр чингтә плащ деер хардждгилджд унажд, долдалджд газр деер тусад, усн орсн худжр газр деер тогльлдв. Нарн цецгин шүрүн толгъа Эцкин шүрүн сахлта бргнд туув. Гаран теләд, толгъагьан гудилгьдәд, балн үнрәр әрә канькнджәсн нари цецгин толгъаг хамхлнгон әрдә саглджд, бвгн зөгсад бәәнә.

(Цааранднь 4-ч халхд).

Минь тийм кевэр Эцк зөвэр удан зогсв. Эн шүрүн теегт эвранны урднь үзсн цуг күчр күнд зовниглан санв, хүүвдн туссн гашута ик геелтэн уха- лав, тер дотр хамгин сүүлинк, дакдж хяру босхдж болшго, бийинь көгш- рүлсн геелт — ганцн көвүгэйн геесн санв. Алгдсн көвүнь оршагдсн Зееловск бөдмд баях ах-дүүгэйн үкэр ямаран баядлтэ болх гидж дот- ран тоолв, тегэд нань хаац болджах мет чолун заагур, үүлн заагур ге- гэрдж үзгдсн тенгэршнь, олд зүсн солньтсн догьлнь эмгн мет, үүдд гатц, оньдинд нег кевэр баягч кийтнд баях бөдм болдж энүнд сангдв.

Зееловск бөдм нам бөдм биш, тер лам бөдм болдж медгдхш гидж ирсн галдсн кельсн Эцкин сананд орв. «Худл келдж бөдм гидж нерадсн болхла, бөдм болджана гидг тер»... — гидж Эцк санв.

Мондр гивв. Хар үүлн нари гарх үзг тал нүүв. Нарн долвкдж тег герлткв. Хурин серүн, сепр дусалмудар тег гивквкдж солньтвр. Эцк нари цецгән хучагэинь авад, плацан саджад, хяру эргэд йовхар седдд, нег ишкм жүхр- чвад, гентн йовшго дурнь күрв. Бо- адг болв чиги йовх кергтэ.

— Не, менд ба! — гидж Эцк кель.

Күнд плацан тоха деерән тавч- кэд, норад кевтдж одсн, чигтэ ца- гьан өвсн деегур алхмдж ишкэд Эцк йовв.

Борана хөбн тег сергэд одв. Деер, то уга олд торгьас джиргв, өвснэ үнр канькнв. Нарн гарх үзг тал, хо- лд, огьтргүгэйн номгьрджах дун соньгегдв.

Теегин сүл байрнь эн билэ, амтн түүг меджжэлэ.

Энх-зах уга өргн теегэр, бдрт чиг- ги, сөбд чиги көдлмш зогсагдхи: эврән йовад өвс хадгд машинд зогсд уга джирджиннэ, трактормуд күр- джннэ, ковнь тавдг машинд эргүл- нэгдән дживднэ. Сөбгэйн харньгүг ивтлдж прожектормуд, трактормудин шам герлткнэ, холд шатсн галин герд колнь-колнь гидж чирмднэ. Халунд өвсн өгрхэс урд, өвсн эрт белддж ав- хар совхозмуд адгддджацхана.

Дола хонсн хөбн, тегшлэд, бндрэр овалчкнсн ик-ик скирд өвсд нег-нег- нэсн зөвэр ууджмд, ба мет голилдв. Скирдсн деер көгшн-бички уга гэрлдр, негд чолугьгар кечкнсн мет, энд-тен- дән мень харвддж сууцхана.

Тегэд, аш сүүлдн, джил болгын

хаг-дарг уга теегт ирдг — хагса- гьад үмс кегьад оркдг халун гань ирв.

Экн авган тенгэр хүүвэд, зүсән соляд ирв. Тенгэр урдк кевэри чилгр, цевр баасн бийн ценькертсн оньгән алдад, хүүрсн болдж медгдв. Дакад цанькисн, хүүрсн оньгтэ тенгэр мед- мдхан угагьгар, сонджлта кевэр баа- хнар хумхштад, шарлад ирв.

Нарн хяарлт угагьгар цонав. Арэ бөддән гарн бийарн, халун кингьарн газриг цонагьгад, үд болад ирхлэ, тег халулчкнсн беш мет болдж хүүврдг болв. Тесдж болшго халунас өвсн болгн өгрдж үмив. Аньгуд хагсу ха- ту газриг хумсарн мааджад, сүүн- ндж амхлэд, хэвргьарн кевтлгдг бол- в. Сохр номна джоблн үлэг деер, йотуд чинань алдрсн дживрмүдән арэ телдж, аман аньгьгалгьдж, алк- ддж кевтцхав.

Газрин брд баасн арвдж уга чиг газрур улм гүүнүр өрдж ширгв. Өвснэ туньгс унд хяадж, терүг да- хдж улм газрур шургьв, болв чидлн хярдж одсн өвснэ туньгэс чиг улм хурдар ууджв. Өвсн хоовтрад, хаг- сад, шарлад ирв, цуг теегин оньг- зүсн буурад, борлдж хатад, му бая- дд гарад ирв.

Зуг зярмдән теегт сальки хурзад үләнэ. Тер дорагьгар хурзад, цөлдсн өвсиг ганьхулна, өвснэс хату халан а гарна. Дакад дарунь сальки уурч одна. Тег дакад дүн-дүлэ, атхр бо- лад одна.

Болв нег дакдж, өр цаяхн өмн,

нари гарх үзгэс тегш, хүүрэ сальки көдлв. Сальки номгьртл уга, догшрхл чиги уга, негл кевтән, өрүнд болн бдр- рт, асхнд болн сөбд нег джисэри ур- мд хярулдж көдлв. Эн цунцхсн халун сальки ямаран чиги серүдх, ямаран чиги амрл авч ирхш. Дөрвдгч бдр- тән сальки чаньгьгьв, үүрмг элс бол- лн тоос кийсддж, шора хур орулв.

Минь эн бдрмүдт, салан худжрт нари цецг шарлдж цецглв. Цугталань гацсн кевтэ эн цецглв, теегт болд- джасн ганьгин халун сальки, цагасн урд өвсн хумхарлгын, ундан эс хань- гьасн, цаньгьгад үкджэх мет газр чиги негл терүнд төр уга гисн кевтэ тер цецглв.

Нарн цецг ики холас үзгддг болв. Шарлсн цагьан өвсн болн буурлда дунд ганцарн шовагьгад, ганьхал, эргдән баясиг хордхадж, цецглсн толгьагьган халун нарнур эргүлдж, наяхлв.

Ода Эцк дарук хөбчнртгэйн эн бдрмүдт салан бөр баядг болв. Ваахн зуур болсн сөбгэйн серүнд хөбдән хярулэд, бдртн, нари гарснас авн салан худжрур хөбдән авч ирэд, цун- цг халунд тесдж ядджасн хөбдиг, асхн серү дахад амлтинь усна бөр ба- рдг билэ.

Салан усн ширгджэлэ. Эцк Бад- мта хамдан матьхр худжр эргдж хялэгьгад, хөд усн угагьгар бичэ үлд- тхэ гигьгад, хөд амрч кевтдг газрин бөр гүн нүк малтх болдж шиидв.

— Йов, хашагьгар од, нег кү кон- тор орулг, күрэс, сүкмүд, арв шаху

бахн авч ирг, — гидж Эцк Донькд кель.

Доньк кесгэс нааран Улялн цецг- ад уга билэ. Байрлсан арэ нуудж, босдж гүүгьгад, госан татад өмсв.

— Директорас бульдозер сурхми болзго?

Эцк уурлад:

— Центральн усадьб күртл малт- джах канадд бульдозер кергтэ. Бидн бульдозер угагьгар, гарари малтад дуусдж чадхвдн.

— Нүк малтлгьнд нөкд болц- хатн гидж Фока өвгнд болн наадк хөбчнрт чиги кел, тедн чиги хөб- дән услх, — гидж Бадм немдж кель.

Өрүндн Уля Донькта хойрули, Эцкин сурсиг цугтн авч ирв. Тег- нлэ дахлн Фока өвгн эвранны дән туудж ирв. Бадмур маасхлэд, нүдән ирмэд, нари цецг тал ээмэри докьялв:

— Цецглдженэ, эн андн удл уга үрхән меджжэхш, — болв.

Эцк тергн деерэс күрз авб.

— Келән бүлүдсдн болх. Йовч- хай.

Көдлмш йир күнд билэ. Эцкэс бишнкнн, хөбчнр цугьгар кийл- гән таяав, көл нүцкэлдв, шалвриннь шуньгьргц эвклдв.

(Цааранкнн барлгдхми).